

4. Kuchyn'ska V. «Atlant rozpraviv plechi»: ne stil'ky pro biznes, skil'ky pro moral' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.innovations.com.ua/ua/articles/finance/18006/atlant-rozpraviv-plechi-ne-stilki-pro-biznes-skilki-pro-moral>.

5. Myamlin K. Ayn Rend–Rozenbaum – bardessa liberalnogo kapitalizma [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://communitarian.ru/publikacii/filosofiya_politiki/ayn_rend_rozenbaum_bardessa_liberalnogo_kapitalizma.

6. Rend A. Atlant raspravil plechi / A. Rend. – M.: Alpina Publishers, 2009. – 1364 s.

7. Rend A. Istochnik / A. Rend. – M.: Alpina Publishers, 2011. – 800 s.

8. Rend A. Obektivistskaya etika // Rend A. Apologiya kapitalizma. – M.: NLO, 2003. – S.73–104.

9. Sazonov S. S. Vvedenie v filosofiyu Ayn Rend: metafizika i epistemologiya svobody / S. S. Sazonov // Materialy chetvertkykh chteniy pamyati G. V. Lebedeva. – M.: Alrosa, 2008. – S.11–28.

10. Chernyshevskiy N. G. Antropologicheskij printsip v filosofii // Chernyshevskiy N. G. Izbr. filos. sochineniya v 4 t. – M.: Gospolitizdat, 1951. – T.3. – S.162–254.

11. Chernyshevskiy N. G. Chto delat? / N. G. Chernyshevskiy. – M.: Drofa, 2009. – 445 s.

Patlaichuk O. V., PhD, Associate Professor,

Department of Philosophy and Cultural studies,

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

(Ukraine, Mykolaiv), volnistik@gmail.com

Transformation of the rational egoism's concept of Chernyshevsky in the works of Ayn Rand

Distribution of ethical views of American philosopher and writer Ayn Rand (1905–1982) in the modern Ukrainian society determines the feasibility of their detailed analysis. One of the steps of analysis is a comparison of the rational egoism's concept of Ayn Rand and the concept of the Russian philosopher N. Chernyshevsky, that became the source for the formation of the views of American writer.

It was found that the theory of N. Chernyshevsky is a typical classical interpretation of rational egoism, that dominated in European society from antiquity until the first decades of the twentieth century. According to this interpretation, rational egoism must be distinguished from ordinary human selfishness. The content and moral value of rational egoism consist in doing actions that benefit all of society.

The theory of Ayn Rand should be attributed to «post-classical» interpretation, which was formed in society in recent decades under the influence of ideas of F. Nietzsche. In that interpretation the «rational egoism» is a little different from ordinary selfishness. The use of additives «rational» due to a desire to dissociate themselves from the term with a negative connotation.

Keywords: ethics, rational egoism, self-interest, social interest, Chernyshevsky, Ayn Rand.

Патлайчук О. В., кандидат философских наук, доцент,

доцент кафедры философии и культурологии,

Национальный университет кораблестроения

им. адм. Макарова (Украина, Николаев),

volnistik@gmail.com

Трансформация концепции разумного эгоизма Чернышевского в творчестве Айн Рэнд

Распространение этических взглядов американского философа и писательницы Айн Рэнд (1905–1982) в современном украинском обществе предопределяет целесообразность проведения их детального анализа, одним из этапов которого является сопоставление концепции разумного эгоизма Айн Рэнд и концепции российского философа Н. Г. Чернышевского, которая стала исходной для формирования взглядов американской писательницы.

Установлено, что теория Н. Г. Чернышевского является типичной классической трактовкой разумного эгоизма, которая доминировала в европейском обществе с античных времен до первых десятилетий XX века. Согласно этой трактовке, разумный эгоизм необходимо отличать от обычного человеческого эгоизма. Содержание и нравственная ценность разумного эгоизма заключаются в совершении поступков, которые приносят пользу всему обществу.

Установлено, что теорию Айн Рэнд следует отнести к «постклассической» трактовке, которая сформировалась в обществе в последние десятилетия под влиянием идей Ф. Ницше. В этой трактовке «разумный эгоизм» мало чем отличается от обычного эгоизма. Использование же добавки «разумный» обусловлено желанием отмежеваться от термина, имеющего негативный смысловой оттенок.

Ключевые слова: этика, разумный эгоизм, личный интерес, общественный интерес, Чернышевский, Айн Рэнд.

* * *

УДК 101.1:316.37

Суський Я. С.,
аспірант кафедри соціальної філософії
та філософії освіти, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), suskiy_yar@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТЕМИ СУБ'ЄКТА В ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ Н. ЛУМАНА

Проведено філософський аналіз концептуалізації теми суб'єкта в теорії соціальних систем та теорії Н. Лумана, зокрема. Проаналізовані основні наукові роботи, які на думку автора, мають відношення до даної проблематики. В статті пропонується для розгляду як Н. Луман робить кроки до того, щоб позбавити поняття «суб'єкт» значимої предметної підстави і намагастися звести суспільство не до взаємодії людей, а до «мережі комунікацій». Освітлено значення поняття суб'єкта в різні історичні етапи розвитку людства та перехід від поняття «індивід» до поняття «суб'єкт». Розглядається теорія трансцендентального суб'єкта та специфіка самоопиту через суб'єкт в теорії соціальних систем. Зазначаються особливості тлумачення суспільства через поняття «суб'єкта» як суспільство суб'єктів. Йде мова про різні семантичні техніки, які демонструють певну дистанцію по відношенню до традиційного соціального розривання. Актуальність подальшого дослідження залишається вкрай важливою в світлі сучасної соціальної філософії, теорії систем та теорії соціальних систем, зокрема.

Ключові слова: теорія соціальних систем, суспільство, людина, суб'єкт, особистість, індивід.

Тема людини та її відношення до соціального порядку має давно традицію, яку не можливо тут розкрити повністю. На думку Н. Лумана, вона втілюється в гуманістичних уявленнях про норми і цінності. І тому, щоб відмежуватися від неї потрібно визначити точки розбіжностей, адже якщо традиція не може бути продовжена, необхідно з'ясувати відмінності, щоб знайти можливості перекладу на іншу мову. «Точкой расхождения выступает то, что согласно гуманистической традиции человек находился внутри, а не вне социального порядка» [2, с. 281].

Людина вважалася складовою частиною соціального порядку, елементом самого суспільства. Людина називалася «індивідуумом» та була для суспільства неподільним, граничним елементом. Неможливо було подумати про розділення душі й тіла, або піддати їх окремому аналізу. Така декомпозиція руйнувала б те, чим є людина в суспільстві і для суспільства. Відповідно, вважалася що людина не тільки залежить від соціального порядку, а й призначена для життя в суспільстві. Форма її екзистенції могла здійснюватися лише тут. Протягом історії людства політичний характер громадського порядку змінився соціальним. Однак, тим самим принцип не змінився, а лише розширився. «Из животного политического (zoopolitikon) возникло животное социальное (animalsociale)» [2, с. 282].

Сучасна соціальна філософія ставить за мету за допомогою різних соціально-філософських підходів та методів знайти шляхи тлумачення всіх явищ та подій у суспільстві і в житті окремої людини. Це можливо здійснити, вивчаючи та досліджуючи шляхи розвитку суспільства, сукупність його відносин, роль і місце в ньому людини. Людина – початок усіх філософських роздумів, їх основний критерій та кінцевий результат. Як суб'єкт, вона органічно пов'язана з суспільством, в якому живе, і своєю діяльністю впливає на нього, задовольняючи свої життєві потреби та інтереси.

Повне і закінчене уявлення про сучасну теорію соціальних систем не можливо отримати, спеціально не звертаючись до аналізу творчості німецького соціолога Нікласа Лумана. Його теорія стоїть дещо окремо,

продовжуючи традиції загальнотеоретичних побудов Т. Парсонса з їх спробами пояснити багато соціальних проблем суспільства, не виходячи за його межі.

Основна робота соціолога, в якій розгорнуто викладені ідеї його теорії самореферентної системи і загальної теорії суспільства – «Социальные системы. Очерк общей теории». Цілий ряд його праць був присвячений дослідженню як суспільства в цілому, так і його окремих функціональних систем. Особлива увага в даній статті буду присвячена аналізу праці «Самоописания (Общество общества, том V)».

Нові відкриття в науці (зокрема, досягнення в біології і нейрофізіології чилійських вчених Х. Матурани і Ф. Варела, успіхи в області теорії інформаційних систем) поставили проблему системно-теоретичного мислення в іншу площину. Було введено в науковий обіг поняття аутопоезиса, що широко використовував Н.Луман в своїх теоретичних побудовах.

Мета статті. Окреслити постановку проблеми та коротко аргументувати концептуалізацію теми суб'єкта в теорії соціальних систем Н. Лумана. Виокремити значення та вплив поняття суб'єкта для розвитку теорії соціальних систем.

Природа людини (здатність до розвитку) визначена нормативними вимогами соціального порядку. Природою людини була її мораль, її здатність набувати або втрачати повагу в соціальному житті. У цьому сенсі її досконалість вкладалася в соціальну реалізацію. Семантика такого порядку повинна була бути в строгому сенсі природно-правовою. Вона повинна була розуміти саму природу як норму. Це мало не тільки правові, а й онтологічні аспекти. Неможливо було не використати рівень реальності, який ще можна було розуміти як природне буття.

«Отсюда человек понимался как предельный элемент природы, а общество – как совместная жизнь людей, сложившаяся в городе, как тело особого рода, состоящее из физически не связанных тел, и, далее, как совокупность людей, человечество» [2, с. 282].

Як же людина могла заперечувати інтерес до людства, відхилити настільки високі запити? Перший крок семантичної реконструкції виявляється в пізніх природно-правових теоріях суспільного договору. Вони певним чином фіксують зміни суспільних структур, що вимагають більше рухливості і ослаблюють ймовірні зв'язки. Ідея розглядати суспільство як теорію систем виходить з єдності відмінності системи і навколишнього світу. Навколишній світ є конститутивний момент даної відмінності, таким чином, не менш важливий для системи, ніж вона сама. Теоретична установка даного рівня абстракції все ще цілком відкрита різними оцінками. Навколишній світ може містити набагато більш важливе для системи, ніж самі її компоненти. Проте за допомогою відмінності системи і навколишнього світу виникає можливість розуміти людину як частину навколишнього світу суспільства комплексніше і в той же час вільніше, ніж при її розумінні як частини суспільства, бо навколишній світ в порівнянні з системою якраз і є областю розрізнення, яка свідчить про більш високу комплексність і меншу впорядкованість. Так, допускається більше свободи людини щодо її навколишнього світу, особливо свободи нерозумної і аморальної поведінки. Людина вже не виступає мірилом суспільства.

Отже, оскільки місце центрального поняття соціологічної теорії у Н.Лумана займає система, а не дія,

остільки його мало хвилює діючий суб'єкт, який існує лише як елемент навколишнього для систему світу, але не як елемент самої системи. Це означає, що поняття «людина» не має місця в теорії соціальних систем. Така позиція очевидна для Н. Лумана, тому що людина не включена в систему комунікацій.

«Индивид», прежде всего, означает «неделимое» [2, с. 166].

Німецький мислитель переконаний, що в XVII–XVIII столітті відбулося звуження області застосування поняття «індивід» до людини, що, означає, що індивід привносить у різні ситуації одні і ті ж особисті якості і тим самим гарантує певну соціальну передбачуваність. З кожною новою ситуацією вона не стає зовсім іншою. Соціологія цілком може виходити з того, що індивідуальність всіх, навіть невідомих людей є культурний артефакт, який не можна пояснити ні біологічно, ні психологічно.

«Единичность тела и сознания каждого человека и оперативная закрытость соответствующих аутопоезисов – это очевидность, которая предзадана всем общественно-историческим вариациям. Мозг каждого отдельного человека также отличается от мозгов других людей: нет двух людей с одинаковым мозгом» [2, с. 166].

Але тільки в Новий час індивід і те, що означає «бути індивідом», інституціоналізується настільки, що індивідам дозволяється, більше того, від них очікується, що вони проявлятимуть себе відповідним чином.

«Если индивиды мыслятся как центры своих миров, как монады Лейбница или как субъекты, это неизбежно влечет за собой кардинально новое понимание социального» [2, с. 170].

Однак, з точки зору теорії соціальних систем, так це те, що індивідуалізація проникла на рівень взаємного сприйняття і повинна, всупереч будь-якій очевидності, утвердитися тут. Той, хто хоче вести себе інакше і сприймати по-іншому, повинен вміти активувати почуття злопам'ятства. Незважаючи на всі явні, буквально відмінності – у віці, гендерної та расової приналежності, зовнішності, популярності або невідомості, міміці, відношенні до конкретної ситуації, ми сприймаємо окремих людей, насамперед, як індивідів і, отже, як рівних, тобто не розподіляючи їх по вже готовим класифікаціям.

«Современный индивидуализм и, прежде всего, представление о равенстве индивидов стали для нас настолько привычными, что нам необходимо сначала создать искусственную дистанцию, чтобы увидеть эволюционную невероятность подобной установки» [2, с. 166].

Якщо, всупереч очевидності, вважати всіх індивідів рівними, то потрібно вміти довести, в якому відношенні вони рівні. І це, знов-таки, всупереч всякої очевидності, відбувається за допомогою поняття свободи. Принаймні, від природи індивіди рівні і вільні. Всі ті факти, які цьому суперечать, потрапляють в чорний список і піддаються критиці.

«Поскольку личности, получившей высокую нравственную оценку, предоставляется свобода действий, латентная функция современной индивидуализации/персонификации заключается, по-видимому, в обосновании хронологических связей, которые порождены общественной эволюцией и которые теперь приходится терпеть» [2, с. 168].

Це також проливає світло на приписування індивіду оригінальності, унікальності, автентичності

саморозуміння, з яким стикається індивід сьогодні і яке він психічно не може дозволити інакше, ніж шляхом копіювання зразків індивідуальності.

Подальша ідея назвати індивіда «суб'єктом» прийшла теж не зовсім раптово і теж не була просто філософською конструкцією. Приготування до неї можна про стежити аж від античності – насамперед через поняття «душа».

«...в связи с изменениями структуры общества и необходимостью отказаться от естественной безопасности, обеспечиваемой благодаря семье, в связи с комплексными отношениями патрон/клиент в дворянстве и крупной буржуазии, в связи с экспансией торговли, финансовыми кризисами, карьерными возможностями нового типа при дворах или в территориальных управлениях, – в связи с этими изменениями произошел раскол тактической и внутренней индивидуальности» [2, с. 169].

Орієнтація на благо, яке можуть оцінити і інші, витісняється орієнтацією на те, що подобається і що кожен може оцінити тільки сам для себе. Використання знаків втрачає надійну відповідність існуванню. Самореференції і зовнішня референція розходяться, тому що повинні зійтися самоселекція і зовнішня селекція. Відповідно до цього розрізнення внутрішнє/зовнішнє теж поступово зміщується до позиції, яку раніше займало розрізнення верх/низ.

«...сначала внимание к субъекту привлекает проблема нестабильности социального использования знаков и их расплывчатая референция. Возникает ощущение, что приходится довольствоваться прекрасной видимостью, возможностью следовать моде, но так не может быть! С точки зрения социального контекста теория субъекта разрабатывается именно для того, чтобы наполнить эту видимость смыслом. При этом рефлексия является той фигурой, которая, как ожидается, должна осуществить этот замысел» [2, с. 169].

Поступово виникають різні семантичні техніки, які демонструють певну дистанцію по відношенню до традиційного соціального розрізнення. Одна з них полягає в аргументації «topogeometrico» в етиці і соціальній теорії. Слідом за нею виникає дискурс Просвітництва. В обох випадках мова йде про чистоту комунікації, якій не повинно заважати ніщо конкретне. При такому підході можна не робити акцент на індивідуальності індивіда. З точки зору відмови від прив'язаностей до традиційних класифікацій, ці два напрямки, Н.Луман вважає функціональними еквівалентами. Однак більш тривалий вплив в контексті громадського самоопису зробило пильну увагу етики та соціальної теорії до самореференції індивіда, до його самолюбства, корисливих інтересів, саморефлексії.

«В искусстве и литературе индивид видит себя в образе наблюдающего наблюдателя – наблюдателя, который призван наблюдать, как за ним наблюдают. Тогда стабильным для него остается лишь картезианское уверение самого себя в фактичности, в том, что все именно так, как есть, т.е. уверенность в картезианском понятии мыслящего Я, которое может быть уверено в своем мышлении (по крайней мере, в нем), независимо от того, является ли оно правильным или нет» [2, с. 170].

Другим, не менш важливим наслідком, є відмова від абсолютних критеріїв. Адже будь-яке посилення на такі критерії неминуче призвело б до того, що вважалося б можливим раціональним способом вирішити конфлікти

думок, а звідси з необхідністю слід було б, що деякі люди використовують свій розум краще, ніж інші. Це неминуче змусило б знову звернутися до інституційно гарантованих нерівностей, і весь маневр був би ні чим іншим, як відтворенням нерівності.

«Политический либерализм английского происхождения не в состоянии решить эту проблему. Правда, он допускает, что и здравый смысл, и вкус, и историческая аргументация могут использоваться неправильно, но при этом он не может назвать критерии, необходимые для определения того, что является правильным, а что ложным. Он отрицает «врожденные», т.е. обусловленные социальным происхождением идеи. Разум доступен всем» [2, с. 171].

Але цей новий соціальний універсалізм також означає, що всі повинні намагатися, а пасивність і небажання вчитися осуду. Таким чином відбувається легітимація нового, свідомого і впевненого в собі шару «утвореної буржуазії». В області економіки і політики цей лібералізм, що знищує старий лад, вдається до концепції індивідуального формування інтересів, з тим щоб відокремити вимоги до політики від детермінанту станового ладу. Проте ні один з цих шляхів не веде до критеріїв, які були б очевидні всім людям за умови, що вони керуються виключно власним розумом. Сформулювати ці критеріїв намагається теорія трансцендентального суб'єкта.

«К концу XVIII в. человек в строгом и окончательном смысле мыслится как субъект и тем самым вычленяется из природы. С точки зрения истории идей это обстоятельство можно рассматривать как следствие кантианского различения царства причинности и царства свободы, т.е. различия эмпирических и трансцендентальных понятий, или представления Фихте о том, что любая наука должна начинаться с самополагающего Я» [2, с. 172].

У трансцендентальному плані суб'єктність гарантує єдність, в емпіричному різноманітті і різноманітність. Таким чином, розрізнення трансцендентальне/емпіричне робить можливим уявлення про те, що одне і те ж мислення різниться лише емпірично.

Н.Луман зазначає, що про суб'єкта знають тільки те, що він сам знає про себе, що він є, і з цим знанням він є основою всього того, що він знає. Таким чином, він також служить основою розрізнення загального і приватного, він є спільне приватне. Так він виявляється як факт. Так він залишається доступним для рефлексії, правда, тільки після того, як він сам себе створив. Про світ тепер можна говорити тільки щодо суб'єкта. І те, що повинно було бути винайдено поняття «середовища», яке раніше було не потрібно, є лише логічним наслідком цього. Переконливість всіх цих змін ґрунтується на індивідуально доступній самореферентній структурі свідомості. Тому суб'єкт одночасно виступає як індивід, але оскільки люди в цій своїй особливості «бути суб'єктом або індивідом» не відрізняються один від одного, суб'єкт цілком годиться для того, щоб говорити від імені «людини», він є як би втіленим колективом в однині.

«Фигура субъекта должна была обосновать включение всех в общество, обращаясь к самореференции каждого в отдельности. Таким образом, это обоснование не было ни общественно-теоретическим, ни эмпирическим. Фигура субъекта становится еще более значимой за счет того, что она дает ответ на вопрос, какие в современном обществе возможны высказывания о человеке. В обществе, в

котором больше нет сословий, человек уже не может «индивидуализироваться» не только через социальную стратификацию, но и через религиозную принадлежность, происхождение, семью» [2, с. 173].

Необхідна для цього постійна точка відліку в соціальній сфері взагалі відсутня. Зважаючи автономії і власної внутрішньої динаміки функціональних систем суспільство змушене відмовитися від приписів, що регулюють залучення у суспільство в цілому. Воно також вже не може виключати людей. Процеси інклюзії регулюються функціональними системами. Загальна формула для цієї регуляції повинна бути відповідного рівня абстракції. Це завдання вирішує поняття індивіда.

««Человек» отныне – это индивид и человечество одновременно, во всяком случае, от него теперь этого требуют» [2, с. 174].

Від сучасного індивіда потрібно, щоб він був спостерігачем, спостерігав власне спостереження, тобто був самонаглядачем. Необхідне для цього фонове знання дає поняття суб'єкта. Тоді, принаймні, можна пояснити, про що йде мова, коли в значенні прав постулюються такі загальні ідеї, як свобода чи справедливість, коли атрибутами сучасних держав оголошується загальна правоздатність і громадянство, а цивільні права дуже поступово відокремлюються від гендерної приналежності, економічної незалежності і т.д. З іншого боку, для німецького мислителя, незрозуміло, чому комусь, хто володіє власністю або грошима, заважають скористатися ними. Адже можна довірити його виховання педагогіці егоїзму.

«Такие формулы, как свобода и равенство, можно постулировать как права человека, выходя таким образом за пределы гражданских прав. В случае прав человека происходит отказ от моделей порядка, которые доступны наблюдению и критике в процессе коммуникации. При этом права человека позволяют соединить множество всевозможных перспектив в нечто неопределенное. Историческое понятие свободы направлено против природной необходимости и культурной очевидности и обозначает новую форму контингенции, а именно возможность выбирать свое собственное поведение под влиянием случайностей» [2, с. 174].

Поняття рівності нейтралізує обумовлене походженням нерівності з тим, щоб дати можливість розвитку нерівності, обумовленим функціональними системами. Точкою відліку в обох випадках є індивідуальний суб'єкт. Тому, суб'єкт виступає як рятівна формула, що дозволяє модусу інклюзії переключитися на сучасні, специфічні для кожної функціональної системи умови.

Н.Луман вважає, що суспільство стало розумітися як суспільство суб'єктів. Однак, як нескладно помітити, це парадоксальна конструкція. Суб'єкт, який утворює основу себе самого та світу і не може розпізнати і визнати ніякої іншої даності, крім себе самого, є також основою інших «суб'єктів». Таке можливо лише в тому випадку, якщо поняттю «суб'єкт» надається трансцендентально-теоретичне значення, оскільки якщо йдеться про емпіричних індивідів, то необхідно знати імена та адреси, щоб мати можливість перевірити, чи дійсно цей суб'єкт є основою всього іншого і всіх інших.

«Трансцендентально-теоретический поворот позволяет с помощью понятия субъекта устранить недостаточность философских обоснований и полностью

абстрагироваться от того, на что в действительности способно эмпирическое сознание. Только соглашаясь с допущениями трансцендентальной теории, можно исходить из того, что каждый субъект может обнаружить в себе самом необходимости/невозможности (т.е. то, что раньше называлось природой), присутствие которых в той же форме он может предполагать у всех других субъектов» [2, с. 176].

Однак щодо проблеми соціального порядку мова ж іде не тільки про умови можливості розуміння, але також про прийняття чи неприйняття того, що розуміють. Типовість комунікації не відповідає на це питання. Зрештою, на думку Н. Лумана, вчені неминуче прийдуть до розуміння того, що переконливість семантики суб'єкта ґрунтувалася саме на тому, що вона ефективно виключала питання про суспільство як про соціальний порядок або ж успішно обходила його. Теорія пізнання могла посилатися на «суб'єкта» і тим самим обходити незручні проблеми соціального конструювання всякого пізнання.

«Однако социальное невозможно понять, если отталкиваться от субъекта – во всяком случае, если принимать это понятие всерьез. В этом смысле понятие субъекта выполняло свою функцию во время переходной стадии, когда адекватное описание общества все равно было невозможно. Тогда «социальное» оставалось где-то между сочувствием и полицией в форме политико-идеологической программы или же ограничивалось волнениями и беспорядками на окраинах упорядоченных отношений» [2, с. 177].

Висновки і пропозиції. Наполегливість, з якою панівна в соціології думка віддає перевагу «теорії дії», Н.Луман розглядає як другу лінію оборони суб'єкта, яка обходиться без цього поняття. Суб'єкт повертається на сцену вже під псевдонімом. Однак подібні дискусії не призводять ні до чого, але лише блокують зустрічні питання про логіку «більшості суб'єктів».

Хоча до постаті суб'єкта сьогодні більш скептичне ставлення як в трансцендентальній, так і в соціально-емпіричній версії, важливі наслідки, які мали введення цієї категорії, зберігають своє значення і в кінці ХХ століття. Це пов'язано з тим, що постать суб'єкта використовувалася як у ліберальній, так і в соціалістичній ідеології, тобто передбачалася обома сторонами головного ідеолого-політичного протистояння.

Свобода може бути визначена – і сьогодні це можна стверджувати з упевненістю не через протилежне поняття, а виключно через когнітивні умови її можливості. Наприкінці ХХ століття неминуче постає питання про те, чи в змозі опис стосунків між індивідом і суспільством, що зображує потребу суспільства в комунікації, а пов'язані з цим проблеми вирішує за допомогою диференціації та фікціоналізації описів мотивів, адекватно відобразити симптоми кризи та взаємовідносин психічної і соціальної систем.

Отже, Н. Луман робить кроки до того, щоб позбавити поняття «суб'єкт» значимої предметної підстави і намагається звести суспільство не до взаємодії людей, а до «мережі комунікацій». Зокрема, він визначає суспільство через сукупність самовідтворення і самопородження комунікації. Виникає питання: чи можуть існувати стосунки, у випадку комунікації, без чогось відносного, без того, хто творить цю комунікацію? Для Н. Лумана відповідь на таке питання є очевидною.

Комунікацію породжує лише й тільки комунікація. Оскільки функціональна онтологія ґрунтується на його соціологічній теорії, то це означає, що зв'язки можуть існувати і без того, що є співвіднесенням.

Список використаних джерел

1. Луман Н. Общество как социальная система/ Пер. с нем. А. Антоновский. – М.: Издательство «Логос», 2004. – 232 с.
2. Луман Н. Самоописания/Пер. с нем А. Антоновский, Б. Скуратов, К. Тимофеева. – М.:Издательство «Логос», ИТДГК «Гнозис», 2009. – 320 с.
3. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Пер. с нем. И. Д. Газиева под редакцией Н. А. Головина. – Издательство «Наука», 2007. – 628 с.
4. Назарчук А. Учение Никласа Лумана о коммуникации. – М.: «Весь Мир», 2012. – 248 с.
5. Озирченко Д. Некоторые понятия системной теории Никласа Лумана // Социологический журнал. – 1995. – №3. – С.110–114.
6. Рысакова П. Концепция воспитания Н. Лумана: системно-функциональный подход // Социологические исследования. – 2008. – №2.
7. Социологические размышления: Интервью с проф. Н. Луманом // Проблемы теоретической социологии. – СПб., 1994. – С.237–238.
8. Филиппов А. Социально-философские концепции Никласа Лумана // Социологические исследования. – 1983. – №2. – С.177–184.

References

1. Luman N. Obshhestvo kak social'naja sistema / Per. s nem. A. Antonovskij. – M.: Izdatel'stvo «Logos», 2004. – 232 s.
2. Luman N. Samoopisanija /Per. s nem A. Antonovskij, B. Skuratov, K. Timofeeva. – M.: Izdatel'stvo «Logos», ITDGC «Gnozis», 2009. – 320 s.
3. Luman N. Social'nye sistemy. Oчерk obshhej teorii / Per. s nem. I. D. Gazieva pod redakciej N. A. Golovina. – Izdatel'stvo «Nauka», 2007. – 628 s.
4. Nazarchuk A. Uchenie Niklasa Lumana o kommunikacii. – M.: «Ves' Mir», 2012. – 248 s.
5. Ozirchenko D. Nekotorye ponjatija sistemnoj teorii Niklasa Lumana // Sociologicheskij zhurnal. – 1995. – №3. – S.110–114.
6. Rysakova P. Konceptija vospitanija N. Lumana: sistemno-funktional'nyj podhod // Sociologicheskije issledovanija. – 2008. – №2.
7. Sociologicheskije razmyshlenija: Interv'ju s prof. N. Lumanom // Problemy teoreticheskij sociologii. – SPb., 1994. – S.237–238.
8. Filippov A. Social'no-filosofskie koncepcii Niklasa Lumana // Sociologicheskije issledovanija. – 1983. – №2. – S.177–184.

Suskyi Y. S., postgraduate student, department of social philosophy and philosophy of education, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), suskiy_yar@ukr.net

Conceptualization the theme of subject in N. Luhmann theory of social systems

The article is devoted to analysis of the philosophical conceptualization topic subject in theory and the theory of social systems N. Luhmann in particular. The basic scientific work, which the author believes to be relevant to this issue. The article offered for consideration as N. Luhmann has taken steps to ensure that deprive the term «subject» significant substantive reasons and trying to build a society not to engage people and to «network communications». Illuminated the meaning of the subject in different historical stages of human development and the transition from the concept of «individual» to the concept of «subject». We consider the theory of transcendental subject and specificity of self by the subject in the theory of social systems. Specified features interpretations of society through the concept of «subject» of a society. Refers to the various semantic techniques that demonstrate some distance from the traditional social distinction. The urgency of further research is extremely important in the light of modern social philosophy, systems theory and the theory of social systems in particular.

Keywords: theory of social systems, society, person, entity, individual, individual.

Суский Я. С., аспирант кафедры социальной философии и философии образования, Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова (Украина, Киев), suskiy_yar@ukr.net

Концептуализация темы субъекта в теории социальных систем Н. Лумана

Проведен философский анализ концептуализации темы субъекта в теории социальных систем и теории Н. Лумана, в частности. Проанализированы основные научные работы, которые, по мнению автора, имеют отношение к

данной проблематике. В статье предлагается для рассмотрения как Н. Луман делает шаги к тому, чтобы лишить понятие «субъект» значимой предметной основы и пытается свести общество не к взаимодействию людей, а к «сети коммуникаций». Освещено значение понятия субъекта в различные исторические этапы развития человечества и переход от понятия «индивид» к понятию «субъект». Рассматривается теория трансцендентального субъекта и специфика самоописания через субъект в теории социальных систем. Указываются особенности толкования общества через понятие «субъекта» как общество субъектов. Речь идет о различных семантических техниках, демонстрирующих определенную дистанцию по отношению к традиционному социальному различию. Актуальность дальнейшего исследования остается крайне важной в свете современной социальной философии, теории систем и теории социальных систем, в частности.

Ключевые слова: теория социальных систем, общество, человек, субъект, личность, индивид.

* * *

УДК 001.5 Вулгар С. Латур Б.

Яремко І. В.,
аспірантка кафедри теоретичної і практичної
філософії, Київський національний університет
ім. Т. Шевченка (Україна, Київ), yar1454@yandex.ru

НАУКОВЕ ЗНАННЯ В КОНЦЕПЦІЇ С. ВУЛГАРА ТА Б. ЛАТУРА

Проаналізовано особливості теорії соціального конструювання науки С. Вулгара та Б. Латура. Метою даного дослідження є розглянути і прояснити сутність, базові поняття концепції соціального конструювання наукового знання С. Вулгара та Б. Латура. Та її вплив на розвиток знання.

Аналіз сучасної науки характеризується посиленням позицій соціально-гуманітарного підходу. Завдяки розвитку цієї сфери змінюється уявлення про знання, пізнання і науку в цілому, постають нові проблеми методології та епістемології, які потребують осмислення і вирішення. Сучасні соціологічні дослідження зосереджені на аналізі внутрішніх процесів наукової діяльності та результатів науки, які розглядаються як принципово залежні від суспільних взаємодій та історичних впливів. У С. Вулгара та Б. Латура, наукове знання конструється з повсякденної діяльності та комунікацій вчених, а саме в ході переписування наукових протоколів, в процесі наукових і околонукових дискусій.

Ключові слова: знання, наукове знання, міждисциплінарність, соціальний конструктивізм.

В результаті критики стандартної моделі науки в другій половині ХХ століття виникають дослідження, які є прикладом неklasичного підходу, а саме дослідження в рамках соціальної епістемології або «соціальних досліджень науки». В сучасній епістемології знання і пізнання повинні бути зрозумілі елементи ширшої області – світу людської діяльності і спілкування. Сьогодні аналітики знання почали засвоювати уявлення, запозичені з інших наукових дисциплін. Епістемологічні дослідження вже 70–х рр. асимілюють дані таких наук, як когнітивна соціологія, психологія, антропологія. «Міждисциплінарна взаємодія фізики, біології, кібернетики, психології та філософії породжує ряд методологічних підходів і програм ..., що дає епістемології і філософії науки нові імпульси ... » [7, с. 7].

Е. А. Мамчур серед усього різноманіття конструктивістських напрямків і підходів до аналізу феномена наукової діяльності, виділяє два епістемологічно релевантних напрямки. Це «сильна програма соціології пізнання» С. Шейпіна, Д. Блурі і Б. Барнса і «соціальний конструктивізм» Б. Латура і С. Вулгара. Обидва ці напрямки, вважає вона, «претендують на вирішення основної проблеми епістемології – проблеми об'єктивності наукового знання, його істинності». І вирішують її в негативістську дусі: ідеал об'єктивності знання в сучасній науці не працює [9, с. 50–51]. Саме посиленням впливу комунікативної складової в роботі вчених, а також зростаючої залежності дослідницької роботи від